

ЗВЕРТАННЯ ЯК МАРКЕРИ АДРЕСАНТНОГО АСПЕКТА МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ ПИТАНЬ ВТОРИННОЇ ФУНКЦІЇ

Стаття присвячена звертанням з позиції їх репрезентації в інтимному спілкуванні. Здійснюється аналіз звертань у рамках мовленнєвих актів, що виражені питаннями вторинної функції.

Ключові слова: *звертання, адресант, адресат, мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, питання вторинної функції.*

Статья посвящена обращениям с точки зрения их репрезентации в интимном общении. Проводится анализ обращений в рамках речевых актов, реализуемых вопросами вторичной функции.

Ключевые слова: *обращение, адресант, адресат, речевой акт, речевой жанр, вопросы вторичной функции.*

The article deals with some characteristic features of the semantic representation of the address in the intimate interaction. The address is analysed in speech acts expressed by secondary interrogatives, in particular.

Key words: *address, addresser, addressee, speech act, speech genre, secondary interrogatives.*

З 1980х років опис мовних одиниць проводиться в акціональному аспекті. Велика увага надається дослідженню й виявленню стійких типів функціонування усного мовлення або мовленнєвих актів/дій та мовленнєвих жанрів.

У дослідженнях висловлення вивчається не лише його форма, мета функціонування, а також вплив, якого зазнає Адресат цього висловлення. Такі дослідження проводяться в межах прагмалінгвістики, об'єктом дослідження якої є відношення між мовними одиницями й умовами їх вживання у комунікативному просторі, в якому взаємодіють Адресант і Адресат.

Для прагматично зорієнтованих досліджень особливо важливим є фактор комунікантів. “Для прагмалінгвістики, яка розуміє мовленнєвий акт як дію, вплив, з допомогою якого реальний мовець може впливати на свідомість реального слухача, фактор комунікантів є важливим з багатьох причин. Його варто враховувати при аналізі всіх етапів розгортання мовленнєвої дії: на стадії формування комунікативної інтенції мовця важливою є не лише його особистість, але й особистість того, хто слухає (а, можливо, і третіх осіб – непрямих учасників комунікації); на етапі локутивного оформлення мовленнєвого акту фактор інтерперсональних стосунків зумовлює вибір мовних засобів, стилю спілкування; з точки зору ілокутивної функції цей фактор визначає підтип мовленнєвого акту (наприклад, спонукання може бути реалізовано ін'юнктивом / реквестивом в залежності від співвідношень соціальних статусів і ролей комунікантів). Від фактору адресанта і адресата залежать також стратегії і тактики мовленнєвої комунікації, вибір певних комуніка-

тивних принципів, зокрема необхідного «регістру» ввічливості, щирості та інше» [1: 52].

У аналізі мовленнєвих жанрів Адресант і Адресат теж включені у схему аналізу [2]. Образ Адресанта у жанрах інтимного спілкування сприймається як мовець, що *зацікавлений* у встановленні або розвитку інтимності. Зокрема Адресант *зацікавлений* у: перенесенні частини переживань, радості, горя, відповідальності на партнера по спілкуванню; виведенні стосунків на новий міжособистісний рівень; з'ясуванні стосунків. Адресат мовленнєвих жанрів інтимного спілкування – це людина, що сприймається Адресантом як *друге я*, його повірник, або об'єкт симпатії автора висловлення.

Емотивно-оцінковий зміст у відношенні Адресанта до Адресата формує адресатний аспект мовленнєвих актів. Формою прояву адресатного та інтерперсонального аспектів мовленнєвого акту є *звертання та особова дейктика*. Проблемі звертань присвячена низка досліджень у лінгвістиці [3], [4], [5], [6], [7]. Невирішені проблеми, що пов'язані з класифікацією цього мовного явища, чітко видно по його неоднозначній термінологічній номінації: звертальна форма, звертальний відмінок, вокатив, звертання, апелятив, комунікативне звертання, комунікат. Вслід за такими дослідниками як [8], [1], [9], вважаємо звертання складовою комунікативного акту і частиною складного мовленнєвого акту.

Як вважають окремі вчені [10], [11], [12: 272] набір соціальних факторів задіяно при виборі звертання: ситуація; соціальний статус або ранг іншого; рід; вік; сімейні стосунки; професійна ієрархія; статус у транзакції (напр., ситуація у сфері послуг, чи взаємини «лікар- пацієнт»), чи священник- парафіянин); раса; або рівень інтимності .

Щодо останнього, то Р. Водгау [12] стверджує що, «звертання за титулом є найменш інтимною формою звертання, оскільки титули позначають ранг і рід заняття, як *Colonel, Doctor, or Waiter*. Такі звертання є знеособленими. Тому, можна стверджувати, що *Doctor Smith* є маркером більш наближених стосунків ніж просто *Doctor*. ... Знання і використання імені людини вже є показником значного рівня інтимності, або ж прагнення до досягнення такого рівня. Використання ж прізвиськ і пестливо-ласкавих звертань є показником навіть більшої інтимності. Коли хтось звертається до нас лише за іменем, то ми можемо вважати, що ця людина претендує на інтимність, якої, на нашу думку, у нас з нею не існує. Або ж запідозрити цю людину у маніпуляції. Зауважено, що при зверненні матері до сина як *John Smith* зникає інтимність викликана зверненням за іменем, пестливо-зменшеному використанні імені (*Johnny*) або при використанні ніжного іменування (*Honey*) і таке звертання слугує сигналом докору [12:268-269] .

Викремлено наступні типи *звертань* у рамках мовленнєвих актів, що виражені питаннями вторинної функції в інтимному спілкуванні: звертання-імена, регламентовані звертання, пестливо-ласкаві звертання, дружельюбно-товариські звертання, звертання-прізвиська, романтичні звертання, риторичні звертання, пестливо-зменшені імена і прізвиська, а також звертання, що містять згрубілі/лайливі слова та звертання-апелятив.

Найпоширенішою формою адресації в інтимному спілкуванні є *звертання-імена* (31%): *Bridget, Bill, Lem* та *пестливо-зменшені імена і прізвиська* [13] (22%): *Daddy, papa, Billy, Mel, goosey, Ollie*.

Пестливо-ласкаві звертання містять прикметники - дескриптори об'єкту любові/ дружби, а також глибоко особистісні, задушевні вирази типу *dear boy, my dear, my little precious, dear heart, my dearest, my love, old love* направлені на рідних, друзів, дітей. Частота таких форм у інтимному спілкуванні 14% вибірки.

Близькі за семантикою до *пестливо-ласкавих звертань* є *романтичні звертання* (9%), які спрямовані на об'єкт закоханості або симпатії: *darling, baby, mein Schatz, kohanie, sweetheart, dearie, honey*.

Звертання-дерогативи, містять згрублі/ лайливі слова у функції

пестливих *Dad, Mum, babe, you snotty Radcliff bitch* та *звертання прізвиська*, такі як *Preppie, sport, Mr Texas Man* становлять 7% та 3% частотності відповідно. І лайливі слова і прізвиська використовуються не з метою прямої образи референта, а при налаштованості на несерйозну тональність спілкування:

1) I looked at her, hoping she would break into the smile I knew she was suppressing.

- C'mon, Jenny!- I pleaded.

- I'm leaving. Good-bye.- She said, and jumped immediately into the water.

I dove right in after her and the next thing I knew we were both hanging on to the side of the boat and giggling.

- Hey, - I said in one of my wittier observations, - you went overboard for me.

- Don't be too cocky, - she replied. - Third is still only third.

- Hey, listen, you bitch, - I said.

- What, you bastard? - she replied.

- I owe you a helluva lot, - I said sincerely.

- Not true, you bastard, not true, - she answered.

- Not true? - I inquired, somewhat surprised.

- You owe me everything.- She said. [14:126]

Лайливі слова мають відтінок полюбовності, жартівливості, дружельюбності в інтимному спілкуванні, оскільки воно відбувається в неформальних комунікативних ситуаціях, без необхідності обов'язкового підтримання статусних норм комунікації. Проте, це не означає, що його сценарії встановлюються незалежно від культурних установок. Загальні норми культури діють і тут. Це особливо характерно на початку XIX ст., коли звернення дружини до чоловіка або сина до батька за іменем вважалося вульгарним, виявом поганого виховання [1:123].

Наприклад:

(2)

- 'Mr. Knightley.'—You always called me, 'Mr. Knightley;' and, from habit, it has not so very formal a sound.—And yet it is formal. I want you to call me something else, but I do not know what.

- I remember once calling you 'George,' in one of my amiable fits, about ten years ago. I did it because I thought it would offend you; but, as you made no objection, I never did it again.

- And cannot you call me 'George' now?

- Impossible!—I never can call you any thing but 'Mr. Knightley.' I will not promise even to equal the elegant terseness of Mrs. Elton, by calling you Mr. K.—But I will promise,- she added presently, laughing and blushing, - I will promise to call you once by your Christian name. I do not say when, but perhaps you may guess where;—in the building in which N. takes M. for better, for worse [15:350].

У другій половині XIX ст. інтимно-сімейне спілкування не таке

церемоніально-ввічливе як формальне, проте має свої обмеження на використання згрубіло- лайливих, дерогативних слів. Наприклад:

(3)

- I don't mind your calling me a clog, if only we were fastened together.

- But I do mind you calling me a donkey,- he replied.

- I never did. At least I didn't mean to. But it is such a comfort to know that I may be as rude as I like.

- Is that what you've learnt from the grand company you've been keeping today? I expected to find you so polite and ceremonious, that I read a few chapters of Sir Charles Grandison, in order to bring myself up to concert pitch [16: 40] .

Згодом, у ХХ ст., як показують звертання-дерогативи, інтимність у міжособистісних стосунках стала домінувати над принципом ввічливості.

Наступними за частотністю є *регламентовані звертання (5%)* та

дружелюбно - товариські звертання (5%). Регламентовані звертання містять диференційно-родову форму Mr., Miss, Mrs та прізвище, або ж це адресація з вказівкою на професію, ступінь спорідненості, ранг: *Miss Leslie, bartender, Mrs.C.*. Такі звертання знаходимо в інтимному спілкуванні в ситуації, яка має формально-соціальні наслідки (пропозиція одружитися). Дружелюбно - товариські звертання *old boy, buddy, my young friend, my dear fellow, little girl, brother Antony* характерні для інтимно-дружніх та інтимно-сімейних бесід і вказують на те, що Адресат належить до групи близьких і дорогих серцю людей.

Таблиця 1.

**Частотність типів звертань у МА питань
вторинної функції мовленнєвих жанрів інтимного спілкування (в %)**

№ п/п	Назва	%
1.	Звертання-імена	31
2.	Пестливо-зменшені імена і прізвиська	22
3.	Пестливо-ласкаві звертання	14
4.	Романтичні звертання	9
5.	Звертання дерогативи	7
6.	Регламентовані звертання	5
7.	Дружелюбно-товариські звертання	5
8.	Звертання-прізвиська	3
9.	Риторичні звертання	2
10.	Звертання-апелятиви	2
11.	ВСЬОГО	100

Розмежуємо також рідко вживані *риторичні звертання* (2%) і *звертання- апелятиви* (2%). Риторичне звертання [17] є загальною або власною назвою не конкретного Адресата, а абстрактного поняття, до якого звертається Адресант (*Dear Lord, dear God*). Звертання – апелятив за формою відповідає одному мовленнєвому акту (*Edwina?*).

Кількісні дані про звертання у МА питань вторинної функції у мовленнєвих жанрах інтимного спілкування представлено у таблиці 1.

Отже, аналіз адресантно-адресатного аспекту мовленнєвих актів

питань вторинної функції дозволив виявити типи звертань, що сигналізують емоційно- оцінкове ставлення адресанта до адресата. Їх функцією у складі мовленнєвих актів питань вторинної функції є акцентування інтимних взаємин: елімінування дистанції між комунікантами, вплив на емоційно - чуттєву сферу (звертання, що містять прикметники - дескриптори об'єкту кохання/дружби), маркування приналежності до групи близьких і дорогих серцю людей, демонстрація взаємин між близькими людьми. Якщо звертання *Miss Leslie* є адекватним у будь-якій комунікативній ситуації, й при будь-яких статусно-рольових відносинах між співрозмовниками, то пестливо-ласкаві, дружлюбно-товариські і романтичні звертання, а також звертання-прізвиська, риторичні звертання, пестливо-зменшені імена і прізвиська, характерні для інтимного спілкування, яке ще менше, ніж приятельське, регламентовано формальними правилами поведінки. Комунікативні ситуації інтимного спілкування є настільки «екстремально» позитивними, що звертання-дерогативи, які містять згрубілі/лайливі слова, втрачають свою негативну конотацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-20 вв.: Монография/ И.С. Шевченко. — Харьков: Константа, 1998. — 168с.
2. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра / Т.В. Шмелева // Жанры речи: Сб. науч. статей. — Саратов: «Колледж», 1997. — Вып.1.— с. 88-99.
3. Бейлина, Е.П. Синтаксические конструкции и семантико-грамматические свойства обращений : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е.П. Бейлина. —Алма-Ата, 1975. —24 с.
4. Костылев А.О. Обращение и его контекст в лексико-синтаксическом аспекте: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01/ А.О. Костылев. — Л., 1987. — 16 с.
5. Скаб М.С. Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, граматики, прагматика, стилістика): автореферат дис. ... док. філол. наук: 10.02.01 / М.С. Скаб. — Київ : Інститут української мови НАН України, 2002. — с.
6. Мокляк О.І. Семантичні особливості реакцій адресата на ніжні іменування/ О.І.Мокляк // Нова філологія: Збірник наукових праць. — Запоріжжя: ЗНУ, 2009. — № 35. — 114-118 с.
7. Прохоренков В. Что в имени тебе моем (к употреблению вокатива в сакральной сфере) / В. Прохоренков // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика.: 36. Наук. Праць. — Херсон: Видавництво ХДУ, 2010. —Вип. 10.— С.114-118. [3], [4], [5], [6], [7].

8. Рыжова, Л.П. Обращение как компонент коммуникативного акта: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л.П.Рыжова. — Калинин, 1982. —14с.
9. Минина О. Г. Обращение в современном английском языке: Коммуникативно-прагматический аспект // Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / О. Г. Минина. — Белгород, 2000. —202 с. [8], [1], [9],
10. Формановская Н.Речевой этикет и культура общения/ Н. Формановская. —М.: Высшая школа, 1989. — 159С.
11. Кожухова Л. В. Обращение как индикатор характера социальных и межличностных отношений // Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Л. В. Кожухова. — Ставрополь, 2009. — 206с.
12. Wardhaugh R. Introduction to Sociolinguistics/ R. Wardhaugh. — Chichester: John Wiley& Sons LTD, 2010. — 497р.
13. Козловская Т.Л. Общественно-групповая оценка употребления уменьшительно-ласкательных образований в речи носителей современного русского языка / Т.Л. Козловская // Культура русской речи и эффективности общения. —М.: Наука, 1996. — 441 с.
14. Segal E. Love story / Erich Segal. – М.: Айрис-пресс, 2009.-227с.
15. Austen J. Emma/ Jane Austen.- London: Penguin Books, 1994.-367р.
16. Gaskell E. Wives and Daughters /Elizabeth Gaskell. – Wordsworth Classics, 1999.-622р.
17. Дудик П.С. Стилiстика української мови: Навчальний посiбник /Дудик П.С. — К.: Видавничий центр «Академія», 2005. — 368 с.